

Mivel pedig egyebek is kívánták ezeket látni, és a leírásban sok csorbák estek: nyomtatónak adám, hogy prés alá vegye.“

Végül elég érthetően kifejezést ad reménységének, hogy e munka a protestáns asszonyra nem fog hatás nélkül maradni. „El hiszem — úgy mond — ha figyelmetessen olvassa, nem csudálkozik ez után, ha az értelmes emberek ki mosdanak a Luther és Calvinus metelyéből. Kire hogy a Szent Lélek Kegyelmedet segítse, alázatossan kérem Istenemet.“

HORVÁT ÁRPÁD RÖPIRATA.

(Néhány szó a budapesti m. k. egyetem könyvtárának rendezése és ezimtározása ügyében. Irta Dr. Horvát Árpád, az egyetemi könyvtár igazgatója. Budapest, 1876. 8-rétű 51 lap.)

Könyvtáraink számát és az azokban foglalt könyvkészlet mennyiségét tekintve, Magyarország előkelő helyet foglal el a nyugat-európai országok sorában. De míg ezekben a könyvtártan egész nagy irodalmat mutat fel; nálunk e tudomány ekkoráig még nem talált művelőre.

Horvát Árpád úr munkája nyitja meg a könyvtártan irodalmát hazánkban. És csakugyan leginkább tőle várhattuk ezt. Hisz már gyermekjátékait hazánk egyik legértékesebb és legtervszerűebben gyűjtött könyvtárában üzte. Nagynevű atyja oldala mellett, korán nyílt alkalmá a könyvtártan és könyvészet irodalmával megismerkedni. És midőn az a feladat bízott reá, hogy az egyetem könyvtárát Európa egyik legfényesebb könyvtári palotájában állítsa fel, a kormány kiküldötte Európa nagy könyvtárainak tanulmányozására.

Méltán remélhettük, hogy visszatérve újból, mely képessé tette elméleti ismereteit dús tapasztalással egészíteni ki, jelentését közzé fogja tenni, ismertetve az általa felkeresett könyvtárak rendezését és kezelését; hogy majd észlelései alapján tüzetes javaslatokat terjesztend elő a vezetése alatti könyvtár rendezése tárgyában, melyeket hazánk egyéb könyvtárainál is értekesíthettek volna.

Mínhogy e jelentés elmaradt, úgy hittük, hogy az előttünk fekvő füzet fogja azt hozni. De csalódtunk.

Horvát Árpád úr röpirata sem jelentés, sem javaslat; mind a kettőből nyújt ugyan valamit, de feleresztve meddő polemiaiban, mely soha sem objectív, és gyakran a személyeskedés terére téved el.

Alkalmat e fellépésre az szolgáltatott, hogy az egyetemi könyvtár rendezésénél javaslatait nem fogadták el egész kiterjedésükben, és ezektől több pontban eltérő intézkedések történtek.

Resumálva Horvát Árpád úrnak, idézetekkel túlterhelt és kitérések által gyakran megszakított fejtegetéseit, úgy találjuk, hogy a könyvtárban nagy tekintélyei által felállított következő főelveket kívánja a könyvtár rendezésnél szem előtt tartatni:

1. A rendezés és címtározás minden ágában a szakrendszert kell keresztülvinni.

2. A könyvtárnak nem szabad helyhez kötve lenni, minélfogva a könyvek signaturáikat a szakok, és nem a szekrények után kapják.

3. A könyvkészletnek egységes egészet kell képezni, minélfogva külön kézikönyvtár felállítása nem engedhető meg.

4. A szakokon belül a könyveket, a három formatum szerint különválasztva, betűrendben kell felállítani, minélfogva a beékelést, az ugrószámok rendszerét kell elfogadni, nem pedig a folyó számok rendszerét.

5. Háromféle címtárra van szükség: a) cédulacímtárra, b) bekötött könyvekbe vezetett egyetemes betűrendes névcímtárra és c) hasonló módon vezetett szakcímtárrakra.

A füzetben végighúzódó szenvedélyes hang; az indignatio és gúny, melylyel az egyetemi könyvtár rendezéséről szól; a „képtelenség” gyakori emlegetése: a viszonyok körül tájékozatlan olvasót könnyen arra a gondolatra vezetheti, hogy azok, a kik az egyetemi könyvtárnál a rendezési terv megállapítására befolytak, vagy a könyvtárbanról és annak jelezett főelveiről fogalommal sem bírnak; vagy szűklátókörű és könnyelmű emberek, a kik magokat a könyvtárban nagy tekintélyeinek tapasztalatain és szabályain túlteszik, sőt talán azokat becsmérlik is. Hisz reájok vonatkozólag mondja maró gúnynyal: „Hanem hát úgy látszik, hogy a külföldi szakemberek művei nem tartoznak mireánk; hiszen ami azokban van, az mind haszontalan theoria; mi praktikus emberek vagyunk, s egy specificus magyar könyvtártant alapítunk meg! Valóban úgy látszik!!“ (15 lap.)

Nem azoknak védelmére, a kiket Horvát Árpád úr megbélyegez, hanem a hazai közművelődés reputációjának érdekében, vissza kell utasítanom e vádat, és ki kell mutatnom alaptalanságát.

Az egyetemi könyvtár rendezési tervének kidolgozása céljából egybehívott bizottság minden tagjai elismerték, hogy a fennebb felsorolt könyvtártani elvek egytől egyig helyesek; tökéletesen egyet-

értettek az iránt, hogy amaz elveknek keresztülvitele mindenekfölött kívánatos volna; és hogy azoktól csak annyiban szabad eltérni, a mennyiben a helyi viszonyok és magasabb érdekek követelik.

Horvát Árpád úrnak kötelessége lett volna ezt constatirozni.

A differentia Horvát Árpád úr és a bizottság között akörül forgott fenn, hogy ő amaz elveket oly megingathatlanoknak tekintette mint akár az anyagi és az erkölcsi világrénd törvényeit, hogy ő azoktól egy hajszálnyira sem akart eltérni, és minden eltérést a tudomány ellen intézett merénylet gyanánt perhorrescált, minélfogva az eltérő intézkedések megbeszélésétől is tartózkodott; minden kérdésre azzal a stereotyp válaszzal szolgálva, hogy vagy el kell fogadni a mit a könyvtártan követel, vagy pedig neki „tökéletesen mindegy akár mi történik.“ És az előttünk fekvő munkában is még a legapróbb részletekben sem enged szabadságot. Például az egyetemi könyvtárban a signatura-paizskákat a könyv hátán legalúl helyezték el; Horvát Árpád úr idéz mindjárt egy francia író, a ki azt mondja, hogy bizony legfelül kell elhelyezni. Mire komoly arczal hozzáteszi: „Íme ily balfogásokat követünk el, ha az európai cultur népek könyvtári praxisát nem ismerjük, ha a könyvtártan szakíróit behatóan tanulmányozni elmulasztjuk!“ (15. lap.)

Ellenben a bizottság tagjai abból indultak ki, hogy a könyvtártan szabályainak érvényessége csak is a tapasztalás által igazolt czélszerűségön alapszik; következőleg az azoktól való eltérés még van engedve, sőt azt az okosság parancsolja, ha specialis viszonyok között nem mutatkoznának czélszerűeknek.

A mi a bizottság megállapodásának részleteit illeti, azokat a fennebb előadott elvek sorrendjében kívánom ismertetni.

1. A rendezés és czímtározás minden ágában a szakrendszer vitetik keresztül. E czélből, tekintettel a könyvkészlet természetére és a könyvtár specialis feladataira, a fő- és alszakok schemája készült el, melyet az egyetemi karok felülvizsgáltak és kiegészítettek. Jónak látjuk azt e helyen közölni, minthogy más könyvtárak rendezésénél is felhasználható; valószínűleg nagyobb sikerrel, mint a müncheni, melyet a Nemzeti Múzeum könyvtárának rendezésénél fogadtak el.

A. Hittudomány.

Aa. Ó- és ujszövegségi szentírás és magyarázatai.

Ab. Szentatyák munkái és zsinatok.

Ac. Ágazatos hittan, erkölcsstan és vitairatok.

Ad. Lelkipásztorságtan, szónoklattan, egyházi halotti és alkalmi beszédek.

Ae. Egyetemes egyháztörténelem és szentek élete.

(Az egyes országokra vonatkozó külön egyháztörténelmi munkák, ugyszintén a halotti és alkalmi beszédek az illető országok történelmébe lesznek beosztva. — A canoni jog a jogtudomány alá van sorolva.)

B. Jogtudományok.

Ba. Jogtörténelem és encyclopaedia.

Bb. Észjog.

Bc. Római jog.

Bd. Egyházi jog.

Be. Közjog.

Bf. Magánjog és bányajog.

Bg. Polgári törvénykezés és büntetőjog.

Bh. Váltó- és kereskedelmi jog.

C. Államtudományok.

Ca. Politikai (és társadalmi) tudományok.

Cb. Nemzetgazdaság és pénzügytan.

Cc. Statistika.

Cd. Ipar és kereskedelem.

Ce. Politikai lapok.

D. Orvosi tudományok.

Da. Boncztan, szövettan, fejlődéstan, élettan és élettani vegytan.

Db. Kórboncztan, kórszövettan, kórtani vegytan, általános kór- és gyógytan, kórjelzéstan és orvosi történet.

Dc. Gyógyszertan, méregtan, különös kór- és gyógytan.

Dd. Sebészet, szemészet és szülészet.

De. Törvényszéki orvostan, törvényszéki vegytan, elmekórtan, közegészségtan, orvosi rendészet és orvosi statistika.

Df. Állatgyógyászat.

E. Mathematica és természettudományok.

Ea. Mathematica.

Eb. Physica, Astronomia és Chemia.

Ec. Természettudomány (ásvány-, föld- és őslénytan, növénytan, állattan.)

Ed. Technologia, géptan, építészet, mezeigazdaságtan.

Ee. Hadtudományok.

F. Philosophia, Aesthetica és Paedagogia.

Fa. Philosophia és történelme.

Fb. Aesthetica és művészettan.

Fc. Neveléstudomány.

G. Történelem és földrajz.

Ga. Egyetemes és nemhazai történelem és segédtudományai
(chronologia, diplomatica stb.)

Gb. Hazai történelem és segédtudományai.

Gc. Irodalomtörténet és bibliographia.

Gd. Műtörténet és régészet.

Ge. Földrajz és utazások. (Egyetemes és hazai földrajz, ethnographia, topographia, chorographia, utazások.)

H. Philologia és Literatura.

Ha. Görög és latin nyelv, régiségek, mythologia, irodalomtörténet, commentárok, szótárak.

Hb. Görög és latin írók.

Hc. Összehasonlító és modern nyelvtudomány. (Magyar és külföldi.)

Hd. Magyar irodalom.

He. Germán irodalmak.

Hf. Román irodalmak.

Hg. Szláv irodalmak.

Hh. Keleti irodalmak.

I. Vegyesek.

Encyclopaediák és vegyes tartalmú folyóiratok, társulati kiadványok, naptárak, címűtárak és miscellaneák.

2. A könyvtár nem lesz helyhez kötve. A könyvek a fő- és alszakok betű-jegyeivel signáltaknak.

3. A könyvtár egységes egészet fog képezni. A könyvtárban találató minden könyv czíme ugyanazon címűtárban fog helyet találni; azoké is, melyek a kézikönyvtárban vannak elhelyezve.

Ezen kézikönyvtár felállítása ellen indítja Horvát Árpád úr a leghevesebb ostromot. Ezt érthetővé teszi azon nyilatkozata, hogy a kézikönyvtár felállítása „írásbeli megkérdéztetése nélkül rendeltett el felsőbb helyről, és hozzájárulása nélkül hajtattott végre.“

Készséggel elismerjük, hogy e mellőztetés miatt teljes joga van felszólalni. De nincs semmi alapja a kézikönyvtár felállítása ellen kifogást tenni. Nem is tud egyéb argumentumot felhozni, mint azt, hogy „Németországban perhorrescálják a külön kezelt kézikönyvtár eszméjét.“ De néhány sorral előbb maga mondja: „A külföld észjárása szerint topographicice létezhetik ugyan kézikönyvtár, azaz bizonyos könyvtömeg a könnyebb hozzáférhetőség tekintetéből az olvasóteremben lehet elhelyezve, de bibliographicice nem szabad léteznie kézikönyvtárnak.“ Tehát még sem perhorrescálják!

Igaz ugyan, hogy az egyetemi könyvtár olvasótermében elhelyezett könyvkészlet topographicice is különlegesen van signalva; de ez csak ideiglenes intézkedés volt, mely a rendezési terv és a szakok schemájának megállapítása előtt mellőzhetetlen volt.

A kézikönyvtár catalogusának kinyomatását sem helyesli Horvát Árpád. Mi ismét őszintén sajnáljuk ugyan, hogy a catalogus az ő közreműködése nélkül szerkesztetett, mert széleskörű irodalmi tájékozottsága lényeges hasznára vált volna; de nem tartózkodunk kijelenteni, hogy a cím-tár kinyomatása igen helyes és gyümölcsöző eszme volt. Csak elfogultság állíthatja, hogy az egyedül a könyvtár-tisztek kényelmére szolgál. Mintha az olvasónak nem állana érdekében, hogy minél gyorsabban szolgálják ki; mintha az olvasót is nem fárasztaná ki és nem kedvetlenítené el, ha valamely bibliographiai munkából kijegyzett négy-öt munkát nevez meg egymás után, és jó idő múlva azt hallja, hogy egyik sincs meg. Eltekintve az irodalmi tájékozástól, melyet ily cím-tár forgatása elősegít, az olvasóterem látogatójára nézve mi sem lehet kellemesebb és hasznosabb, mintha előre tudja, a szaktudomány mely irói állanak rendelkezésére.

4. A bizottság elismerte, hogy a szakokon belül a könyveknek betűrendben való felállítása és a szerzeményeknek az illető betű alá való beékelése, vagyis az ugró számok rendszere sokkal helyesebb és észszerűbb mint azon eljárás, mely szerint a szakon belül az egy formatumhoz tartozó könyvek tekintet nélkül a betűrendre állítatnak fel, és az új szerzemények a szak könyvkészletének végére tétetnek.¹⁾ Mivel azonban a beékelési rendszer keresztülvitele a könyvtár használatát a rendezés tartama alatt lehetetlenné teszi — miként a Nemzeti Múzeum könyvtára is hosszabb időn át zárva volt —; a bizott-

¹⁾ Az előbbi rendszert a Nemzeti Múzeumban, az utóbbit az Akadémiában léptették életbe.

ság úgy vélekedett, hogy az a hátrány, mely a könyvtárnak mintegy két éven át való elzárásából felmerül, aránytalanul nagyobb mint az az előny, melyet a beékelési rendszer nyújt. Mert miután az olvasót és tanulmányozót, a ki tudni akarja mit tartalmaz a könyvtár valamely szakból, nem vezetik a könyvszekrényhez, hanem a szakezímért adják kezébe; reá nézve teljesen közönyös mily rendben vannak felállítva a könyvek; csak a címértárban legyenek betűrendben. Azt pedig, a mit Horvát Árpád úr mond, hogy „a szakszerűség elvének egyik főfőpostulatuma épen abban áll, hogy a könyvek a polczokon ugyanazon rendben álljanak, amily rendben a szakkatalogusban következnek egymásután“, annak alaposságát, vagy is a szakszerűség és a betűrendes elhelyezés közötti lényeges összefüggést nem vagyunk képesek belátni.

De még egy más körülmény tette szükségessé a beékelési rendszer elmellőzését. Ennek következménye az, hogy a könyvtár egyetlen szekrényének egyetlen polczát sem szabad könyvekkel egészen megtölteni, hanem mindenütt helyet kell hagyni a jövő beékelésekre. Ellenben a másik rendszernél a polczokat mind meg lehet tölteni, és csak a végén (vagy akár más szekrényben) kell bizonyos számú polczokat üresen hagyni. A tapasztalás bizonyítja, hogy a beékelési rendszer sokkal több üres hely fenntartását követeli. Már pedig az egyetemi könyvtár szűk helyiségeiben a helylyel mindenkefelett gazdálkodni kell.

5. A címértáratok illetőleg a bizottság egyelőre kétféle címértár készítését állapította meg: a czedulacímértárt és a szakezímértáratok. Kétségtelen, hogy ezek nem elégségesek, és maga idején a betűrendes névcímértár elkészítése mellőzhetetlen leend.

Ezek után, úgy hiszszük, mindenki be fogja látni, hogy ha ezen megállapodások szellemében a könyvtár rendezése be lesz fejezve: a könyvtár a gyakorlati használhatóság igényeinek teljesen meg fog felelni, és az elmélet szempontjából sem lesz oly állapotban, mely miatt magunkat a külföld előtt szégyenlenünk kellene. F. V.

MAGYARORSZÁG KÖNYVTÁRAINAK

ISMERTETÉSE EGY NÉMET MUNKÁBAN.

A németországi könyvtártani irodalom legkitünőbb tekintélye Petzholdt, a dresdai kir. könyvtár igazgatója, 1875-ben „Adressbuch der Bibliotheken Deutschlands mit Einschluss von Oesterreich-